

medica, atque hujus institutio in eo maxime differt a priori, quod in specie et in individua, ea quae in Institutionibus proposita sunt assumat, atque per illa applicata singulis morbis hos tollere et dignoscere doceat; non repetens ea neque ipsa instruens.

Ex quibus patet male Theoreticam vocari medicinae partem, quum aequae remedia, indicationes, signa; methodum medendi doceat.

Descartes en de geneeskunde

DOOR A. VAN DER ZWAN, MED. CAND.

RENÉ DESCARTES is vooral bekend geworden door zijn filosofische werken. Bovendien is hij de grondlegger van de analytische meetkunde en verrichtte hij belangrijke natuurkundige proeven. Heeft hij echter ook betekenis gehad voor de ontwikkeling van de geneeskunde?

Ten einde deze vraag te kunnen beantwoorden, lijkt het nodig, eerst iets uit zijn leven te vernemen, en daarna zijn geschriften in te zien, en hiervan in het bijzonder zijn verhandeling over de fysiologie van de mens.

De overgrootvader van RENÉ DESCARTES was in Châtellerauld behalve rechter een beroemd arts, die secties verrichtte en o.a. een geschrift over de blaassteen uitgaf. In La Haye (Touraine), waar RENÉ op 31 maart 1596 geboren werd, had zijn grootvader PIERRE DESCARTES een medische praktijk.

In 1615 en 1616 studeerde RENÉ DESCARTES rechten te Poitiers, en hij volgde daar waarschijnlijk eveneens colleges in de medicijnen. Daarna maakte hij vele reizen door de verschillende landen van Europa, tot hij in 1628 in Nederland kwam, dat voor hem een tweede vaderland werd.

Onder de vrienden, die DESCARTES hier kreeg, bevonden zich verscheidene artsen. In 1618 had hij te Breda reeds BEECKMAN ontmoet, die in Frankrijk geneeskunde had gestudeerd en vooral als wiskundige bekend werd. DESCARTES leerde ook PLEMPIUS kennen, die later professor te Leuven werd, en VORSTIUS, die te Leiden hoogleraar was in de anatomie en de chirurgie. Verder behoorden EHLICHMAN en HOGELANDE, die te Amsterdam een praktijk hadden, tot zijn vrienden, evenals de beide VAN DAMS, artsen te Utrecht.

In de laatste stad werden zijn opvattingen aanvankelijk krachtig verdedigd door REGIUS, hoogleraar in de medicijnen en de botanie.

Te Amsterdam, Santpoort en Egmond deed DES-

Uit het Medisch-historisch en encyclopaedisch instituut der Vrije Universiteit te Amsterdam. Hoogleraar-directeur: Prof. Dr. G. A. LINDEBOOM.

van de speciale toepassing op de enkele gevallen. Het onderwijst theorema's, axioma's en hetgeen bij definitie gegeven is, waarvan bijzonderheden «kunnen worden afgeleid».

Datgene nu, wat medische praktijk wordt genoemd, en het onderwijs daarin, verschillen vooral in dat opzicht van het vooraangaande, dat ze in de soort en in het afzonderlijke geval die dingen, welke in de Instituties zijn verklaard, gebruiken en, door die bij de afzonderlijke ziekten toe te passen, deze leren weg te nemen en te herkennen, ze niet herhalende, noch ook onderwijzende.

Hieruit is duidelijk, dat dit deel van de geneeskunde kwalijk de Theoretische Geneeskunde kan worden genoemd, daar het evenzeer geneesmiddelen, aanwijzingen en tekenen, alsook de methode van genezen onderwijst.

CARTES proeven op dieren om steun te vinden voor de voorstellingen die hij zich had gevormd over de fysiologie van de gezonde mens, waarvan hij de kennis noodzakelijk oordeelde voor de ontwikkeling van de geneeskunde. Een bezoeker, die zijn bibliotheek eens wilde zien, moet hij een geopend kalf (vitulum apertum) hebben getoond.

Hij onderzocht de foetus van koeien en de eieren van kippen in verschillende ontwikkelingsstadia. De resultaten van dit werk werden beschreven in *Anatomica*, een geschrift over het hart en de bloedvaten, en in *L'homme et un traité de la formation du foetus*. Hoewel dit laatste werk reeds in 1633 grotendeels gereed was, en in 1649 de laatste hand eraan was gelegd, liet DESCARTES het niet verschijnen, omdat hij zijn beschouwingen nog onvoldoende door proeven bevestigd vond. Het boek is na zijn dood uitgegeven door CLERZELIER, voorzien van aantekeningen door LOUIS DE LA FORGE, arts te La Flèche.

Het spreekt vanzelf, dat DESCARTES, die zijn fysiologische studie niet kon voltooien, in zijn geschriften aan de eigenlijke geneeskunde niet is toegekomen. Ook heeft hij niet, zoals enkele van zijn voorouders, een medische praktijk uitgeoefend. Toch werd hij door verschillende vrienden een medicus genoemd. Waarom?

DESCARTES had een zo zwakke gezondheid, dat de artsen hem een vroege dood voorspelden en hem extra bedrust voorschreven. Dit zette hem tot de studie van de medische wetenschap. Hij heeft getracht zijn eigen geneesheer te zijn. De bleke gelaatskleur en de droge hoest uit zijn kinderjaren meende DESCARTES te hebben overwonnen door zich te dwingen opgewekt te zijn en zijn hersenen voldoende rust te geven. Tot op zijn sterfbed wilde hij zichzelf helpen.

DESCARTES heeft prinses ELIZABETH van de Palts vaak medische raad gegeven. Om haar epistaxis te bestrijden, raadde hij haar aan, een mosterdpleister op de hals te leggen en het gebruik van wijn na te laten om de kracht van het bloed te vermeerderen. Hij adviseerde haar, medicijnen

met de grootste voorzichtigheid te gebruiken. Haar meeste klachten schreef hij toe aan haar droefheid en hij gaf haar aanwijzingen hoe deze te overwinnen.

Aan HUYGENS schreef hij, dat het naleven van een streng dieet het leven kan verlengen. Hij raadde aan, weinig vlees te gebruiken, maar veel groente en fruit. De geestelijke PICOT heeft een tijdlang bij DESCARTES gewoond om een dergelijk dieet te volgen en hij verliet zijn gastheer, tevreden over het resultaat.

CLERZELIER schreef hij ter genezing van zijn pleuritis enige aderlatingen voor, waarbij hij hem echter waarschuwde, dat teveel aderlatingen de hersenen verzwakken.

Arthritis urica wilde DESCARTES operatief behandelen. Hij adviseerde, een incisie aan te brengen ver achter de pijnlijke zone, de zwelling rondom de dikke teen te extirperen, en de falangen van de dikke teen schoon te krabben.

Niet altijd wist de filosoof raad. Aan MERSENNE schreef hij, dat hij nog geen middel voor diens erysipelas had gevonden. Een vrouw met convulsies wilde hij niet behandelen, omdat hij vond, dat hij niet voldoende van de zenuwziekten afwist om haar te kunnen helpen.

Bij de wondbehandeling wilde DESCARTES geen zalven gebruiken; hij legde de nadruk alleen op de reinheid van de wond en het verbinden ervan met schoon linnen.

Na een gesprek met de zieke PASCAL over het luchtledige schreef DESCARTES hem bouillon en rust voor.

Hij was voor vele bekenden een vriendelijk dokter. Behalve aan hygiëne en voeding hechtte hij veel waarde aan de invloed van de geest op het lichaam. Droefheid kan ziekte opwekken, vreugde kan genezing brengen. Men kan met zijn wil invloed op zijn herstel uitoefenen.

Het besluit van de wijsgeer om zich in het najaar van 1649 naar Stockholm te begeven ten einde koningin CHRISTINA op haar verzoek persoonlijk in zijn denkbeelden te onderwijzen, werd hem noodlottig. De dochter van GUSTAAF ADOLF wilde het onderricht 's ochtends om 5 uur in de onverwarmde bibliotheek ontvangen. Dit was meer dan het gestel van DESCARTES kon verdragen. Op 1 februari 1650 kreeg hij verschijnselen van een beiderzijdse pneumonie. Hij had geen vertrouwen in de Nederlandse arts JOHAN VAN WULLEN, en weigerde aanvankelijk de gebruikelijke aderlating. Na een kort ziekbed overleed hij op 11 februari 1650.

In 1637 verscheen van DESCARTES te Leiden zijn *Discours de la Méthode*, waarin hij een duidelijk overzicht gaf van de kennisleer, die hij had ontwikkeld, en ook aangaf, wat hij hiermee hoopte te bereiken. Hij meende, dat zijn wijze van onderzoek op alle terreinen van wetenschap kon worden toegepast. De natuur kon hierdoor aan de mens dienstbaar worden gemaakt. Hij dacht daarbij „aan het behoud van de gezondheid, welke ongetwijfeld het eerste goed en de grondslag van alle andere goederen in dit leven is. Want zelfs de geest is afhankelijk van het temperament en de gesteldheid van de organen van het lichaam”. Hij zag in, dat de geneeskunde van zijn tijd zo weinig was gevorderd, doordat de artsen zelfs over de gezonde mens weinig wisten. Als deze nauwkeuriger was bestudeerd, zou men een beter inzicht krijgen in de ziekten en hun oorzaken, en de natuur met succes kunnen onderzoeken

naar middelen om zich „te bevrijden van talloze ziekten van lichaam en geest en misschien zelfs van de verzwakking van de ouderdom”. DESCARTES besloot zijn „gehele leven te wijden aan de opsporing van een zo noodzakelijke wetenschap”.

Na het gedeelte waarin hij over zijn twijfel schrijft, zijn *cogito ergo sum*, en zijn godsbewijs, vindt men in dit geschrift een beschrijving van de bloedsomloop. In 1628 was de bloedsomloop voor het eerst door WILLIAM HARVEY beschreven, en deze leer ontmoette veel tegenstand. DESCARTES steunde HARVEY, ook met eigen argumenten. Het kloppende hart heeft op DESCARTES zulk een indruk gemaakt, dat hij zijn embryologie en fysiologie geheel op de hartwerking heeft opgebouwd.

Wat was de methode waarmee DESCARTES hoopte „een zodanige kennis van de natuur te verkrijgen, dat men er meer betrouwbare regels voor de geneeskunde uit kan halen”?

Hij wilde zich houden aan vier richtlijnen. Hij trachtte:

1. alleen datgene voor waar aan te nemen, wat zich helder en bepaald aan hem voordeed: „clair et distinct”;
2. de problemen in zoveel delen te verdelen, als nodig is om ze te kunnen oplossen;
3. van de eenvoudigste tot steeds moeilijker vraagstukken op te klimmen en te eindigen met synthese;
4. volledig te zijn.

De filosofie, waarvan DESCARTES is uitgegaan, bestond uit de twijfel aan alles, wat hem was geleerd, waaruit voor hem de waarheid naar voren kwam. „Ik denk, dus ik besta: cogito, ergo sum”. Langs deze weg vond hij tevens een bewijs voor het bestaan van een volmaakt wezen, boven de twijfel verheven, geen mens, maar God.

Deze gedachten zijn nader uitgewerkt in zijn in 1641 te Parijs verschenen *Meditationes de prima philosophia*. Bovendien kwam hij in dit geschrift tot een bewijs voor het bestaan van de stoffelijke dingen en sprak hij over het onderscheid tussen ziel en lichaam.

Het vijfde hoofdstuk van het *Vertoog over de Methode*, waarin DESCARTES, behalve over de fysiologie, over de astronomie sprak, is een samenvatting van zijn *Kosmos*, een groot werk, dat in 1633 reeds voltooid was, maar dat hij nooit heeft durven uitgeven, aangezien in die tijd GALILEI werd veroordeeld, omdat hij evenals DESCARTES in zijn „systeem” de beweging van de aarde verdedigd had.

De vier regels van zijn methode paste DESCARTES eerst toe op onderwerpen, waarover hij verhandelingen aan het *Vertoog* toevoegde, namelijk *De lichtbreking*, *De meteoren* en *De meetkunde*. In het laatste werkje legde hij de grondslag voor de analytische meetkunde. In het eerste beschreef hij o.a. de anatomie van het oog, die hij aan koeienogen had bestudeerd, en hij gaf verder een beschouwing over de zintuigen in het algemeen en over de beeldvorming op het netvlies.

In 1644 verscheen het hoofdwerk van DESCARTES:

Principia philosophiae. In de voorrede vergeleek hij de filosofie met „een boom, waarvan de wortels de metafysica zijn en de stam de fysica is; de takken die van de stam uitgaan, zijn alle andere wetenschappen, die men kan herleiden tot de drie voornaamste, nl. de geneeskunde, de werktuigkunde en de moraal”. Hier dacht hij al anders over de medische wetenschap dan in het eerste gedeelte van zijn *Vertoog over de methode*, waar hij van de geneeskunde alleen vermeldde, dat deze aan de beoefenaren van de wetenschap eer en rijkdom brengt.

Zijn *Principia* had hij willen besluiten met een verhandeling over de mineralen, de planten, de dieren en vooral over de mens; verder over de medicijnen, de moraal en de mechanica. Hij moest echter, alvorens zijn werk te kunnen voltooien, meer proefnemingen doen om zijn theorieën te bewijzen.

Enkele maanden voor zijn dood verscheen zijn *Passions de l'âme*. Hierin verdedigde hij opnieuw het verschil tussen geest en stof, ziel en lichaam. Met onze geest denken wij en willen wij. De stof, het lichaam kent uitgebreidheid, vorm en beweging. Het levende dier beschouwde DESCARTES als een automaat. Het dier, dat denkt noch spreekt, handelt uitsluitend instinctmatig, zonder verstand. Het heeft geen redelijke ziel en is dus aan een automaat gelijk. De levende mens is een verbinding van het lichaam met de redelijke ziel. De mens sterft niet omdat de ziel het lichaam verlaat, maar hij gaat dood als een belangrijk orgaan zijn functie niet meer kan vervullen, zoals een horloge stilstaat, wanneer een onderdeel kapot gaat; daarop verlaat de ziel het lichaam.

Terwijl de ziel en de stof door DESCARTES streng gescheiden werden, schreef hij toch ook, dat de ziel inniger met het lichaam verbonden moet zijn dan „een stuurman met zijn boot”, om samen een levend mens te vormen. Hoewel in het algemeen de ziel met alle lichaamsdelen evenzeer verbonden is, is de epiphysis cerebri „le principal siège de l'âme”. In de glandula pinealis worden lichaam en geest met elkaar verbonden.

De belangrijkste gemoedsbewegingen zijn: bewondering, begeerte, liefde, haat, vreugde en droefheid. De laatste vier komen reeds bij de foetus voor, maar als verwarde gevoelens. Met de wil kunnen wij onze gemoedsbewegingen beheersen.

In de aanvang van de *Traité de l'homme* vindt men de volgende woorden: „Je suppose que le corps n'est autre chose qu'une statue ou machine, que Dieu forme”.

DESCARTES waarschuwde ervoor, de ziel als de oorzaak van alle functies van het lichaam te zien, omdat de werking met behulp van de mechanica en vaak reeds uit de bouw van de organen kan worden verklaard.

Het voedsel dat men tot zich neemt, leest men in deze verhandeling, wordt door de beweging van de darmen en de warmte van het toegevoerde bloed gescheiden in grove en fijne deeltjes. De grove deeltjes verlaten het lichaam in de faeces. De fijne deeltjes

dringen door de poriën van de darmwand en worden door de vena portae naar de lever gebracht, welk orgaan de voedseldeeltjes in bloed omzet, zoals „het witte sap van blauwe druiven in rode wijn wordt veranderd”.

Dit bloed gaat naar het rechter deel van het hart en vandaar naar de longen, waar het wordt ingedikt door aanraking met de lucht, zodat het geschikt is om het vuur in het hart tot voedsel te dienen. Hoewel DESCARTES, evenals HARVEY, de idee van de bloedsomloop verdedigde, volgde hij hem niet, waar deze terecht de hartwerking verklaarde door samentrekking van de hartspier. DESCARTES meende nog, dat zich in het hart de calor innatus bevindt, een warmte, die de bloeddruppels die uit de venae pulmonales in het hart vallen, doet uitzetten, zodat dit orgaan opzwelt; het door warmte uitgezette bloed wordt, door de valvulae bicuspidales en tricuspidales tegengehouden, in de aorta en de arteria pulmonalis geperst.

Het hart is ook het eerste orgaan, dat ontstaat in het mengsel van de mannelijke en de vrouwelijke vloeistof in de uterus na een coitus. Deze vloeistoffen zijn voor elkaar een „zuurdesem”.

Op een bepaalde plaats ontstaat als een warm plekje het hart. Hier geraken de deeltjes in beweging. Ze begeven zich naar de plaats waar de schedelbasis wordt aangelegd. Met een boog naar beneden gaande zijn ze de oorzaak van de vorming van de wervelkolom. Zodra de hartwand is gevormd, ontstaan er bloed en geesten in het hart, en het hart gaat kloppen. Het bloed met de geesten wordt in craniale richting gestuwd en vormt de hersenen. Van deze plaats terugkomend kan het niet terug naar het hart, omdat dit orgaan steeds nieuw bloed uitstoot. Deze twee elkaar ontmoetende bloedstromen vormen dan naar achteren gaande met een boog — die met de latere arcus aortae overeenkomt — de medulla spinalis, en meer naar beneden de gonaden.

In het hart vormen de geesten intussen de rechter kamer, die vanaf de volgende hartklopping bloed in de thorax brengt, waardoor de longen worden gevormd. Alle organen ontstaan dubbel, omdat de bloedstroom het mediane vlak bezet houdt. De organen ontstaan aan beide zijden hiervan. Omdat de schedel en de wervels eerder zijn gevormd dan de hersenen en het ruggemerg, gaan de zenuwen, die uit het centrale zenuwstelsel ontstaan, als vanzelf door de foramina in de schedelbasis en de wervelkolom naar buiten. Daar het bloed de langzame deeltjes achterlaat, terwijl in het midden de bloedstroom het snelst is, kan uit deze langzame deeltjes de bloedvaatwand worden gevormd. De snellere delen stromen voort om de organen te vormen, en wat er over is, keert naar het hart terug. Op deze wijze ontstaan intussen tevens de grote en de kleine bloedcirculatie.

Daar de bloedvaten van het hart naar het hoofd een rechte weg vormen, gaat het bloed eerst naar de hersenen, waar de bloedvaten zich zeer fijn vertakken in de plexi chorioidei, welke zich boven de ventrikels bevinden, en samenkomen bij de epifyse of het cona-

rium, door DESCARTES meestal als klier H aangeduid (zie fig. 1).

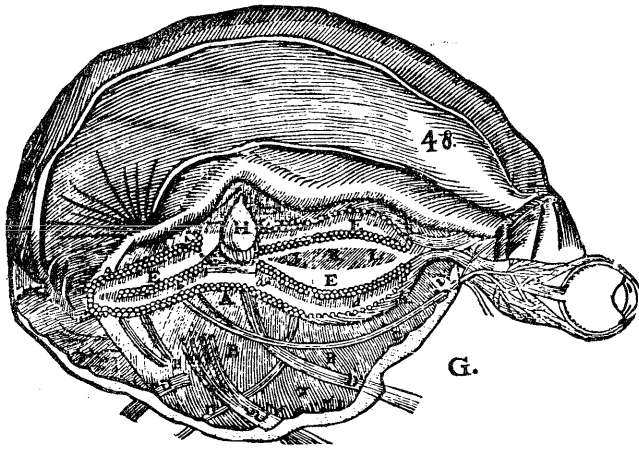

Fig. 1. Een afbeelding van de hersenen uit de *Traité de l'homme*. DESCARTES stelde het cerebrum anders voor dan de anatoom, namelijk „zoals men het zou zien, wanneer men het goed kon zien”. H = het conarium. E = de ventrikels. D = de hersenzenuwen. a = de foramina, waardoor de zenuwen in de ventrikels uitmondten.

Hoewel de epifyse in de fysiologische beschouwingen van DESCARTES zulk een grote plaats inneemt, beschreef hij dit orgaanje niet geheel juist. Hij vermeldde namelijk, dat het met de hersenen slechts door twee kleine arteriae verbonden is, die een groot aantal malen om de klier heenlopen. Aan MERSENNE schreef hij zelfs, dat het orgaan ligt in een holte van het os sphenoidale; hier verwarde hij de epifyse met de hypofyse.

In het conarium worden de animale geesten afgescheiden. Dit zijn zeer fijne stofdeeltjes, die door de klier H worden verdeeld. Het conarium ligt boven de hersenventrikels en zendt daarin voortdurend als een fontein animale geesten uit, weinig als men slaapt, iets meer als men droomt, veel meer als men waakt en het meest als men zich inspant.

De animale geesten worden door de zenuwen, die in de hersenventrikels uitmondten, naar allerlei delen van het lichaam gezonden, waar ze de spieren in beweging brengen. Hoewel een zenuw bestaat uit een bundel draadjes, omgeven door enkele vliezen, blijft tussen de draden voldoende ruimte over voor de animale geesten. Doordat de spier volstroomt met de geesten, wordt hij dikker, hetgeen de oorzaak is van de contractie. Door naar alle zenuwopeningen voortdurend meer of minder animale geesten toe te zenden, worden alle zenuwen en dus alle spieren voortdurend in een zekere spanningstoestand gehouden.

DESCARTES onderscheidde uitwendige en inwendige zinnen. De uitwendige zinnen zijn gevoel, gezicht, gehoor, smaak en reuk. Inwendige zinnen noemde hij honger, dorst, blijdschap, droefheid, enz. Voor al deze zinnen gaf hij een mechanische verklaring.

De warmte bijvoorbeeld, gaat gepaard met een snellere, de koude met een langzamere beweging van

deeltjes. Deze bewegingen worden op de huidzenuwen overgebracht en door de zenuwen naar de hersenen geleid, waar ze de openingen ontsluiten, waarmee de zenuwen in de ventrikels uitmondten, zodat de animale geesten van de klier H via dezelfde zenuwen naar de spieren kunnen gaan om deze te doen contracteren, zodat bijvoorbeeld de voet van het vuur wordt weggetrokken. Op de waarnemingen met de uitwendige zinnen reageert het lichaam reflectoir (zie fig. 2).

Alleen de pijnappelklier is in staat de indrukken van de dubbele zintuigen te combineren, omdat dit orgaan zelf niet dubbel is.

Wanneer men hetzelfde beeld vaak ziet, volgen de animale geesten herhaaldelijk dezelfde zenuwen, zodat deze steeds gemakkelijker voor hen opengaan en tenslotte half open blijven staan. Op deze wijze kan het geheugen worden verklaard.

Associatie van de beelden die op die manier in het zenuwnetwerk van de hersenen blijven hangen, is mogelijk, doordat er zenuwbanen zijn, die het ene hersengedeelte met het andere verbinden.

Ook de inwendige zinnen hebben een lichamelijke oorzaak. De hoeveelheid en de kwaliteit van de animale geesten bepaalt of men goed is of slecht, dapper of bang, bedroefd of vrolijk, begerig of edelmoedig.

Fig. 2. Figuur uit de *Traité de l'homme*, om de reflexbaan aan te duiden. F = ventriculi cerebri. e = de zenuw, waarlangs de animale geesten stromen. d = foramen, waardoor de zenuw uitmond in de ventrikels F.

Het bloed gaat, behalve naar de hersenen, naar alle delen van het lichaam, dat geheel uit netwerken van draadjes is opgebouwd. Al deze draadjes worden omspoeld door de lichaamsvloeistoffen. De draadjes groeien, doordat er voedseldeeltjes uit het bloed aan

blijven hangen. Op andere plaatsen neemt het bloed weer deeltjes van de draden mee, zodat het evenwicht bewaard blijft. Alle weefsels worden dus voortdurend afgebroken en vernieuwd. In het lichaam van een kind wordt er meer aan de draadjes toegevoegd dan er wordt afgenomen: het groeit. In een oude man vormen de draadjes zoveel vertakkingen, dat zijn lichaam dichtgroeit: hij droogt uit. Daar de draadjes niet meer geheel onspoeld en daardoor onvoldoende gevoed worden, is hij gedoemd te sterven.

DESCARTES meende geen bijzonder levensbeginsel van node te hebben om de werkingen van het lichaam te verklaren, omdat de wetten van de fysica de levensverschijnselen voldoende duidelijk maken. Intussen gebruikte hij op belangrijke plaatsen in zijn verhandeling oudere opvattingen, al gaf hij deze een eigen karakter. Evenals de Rozekruizers met wie hij in Beieren in aanraking kwam, zocht DESCARTES naar een middel dat alle ziekten kon genezen en het leven kon verlengen.

Hij sprak in navolging van GALENUS over animale geesten. Hij verklaarde de werking van het hart met de calor innatus in plaats van met de spiercontractie, zoals HARVEY.

In de derde eeuw voor Christus kende HEROPHILUS van Alexandrië reeds een geestelijke functie toe aan het conarium, dat DESCARTES tot zetel van de ziel verhief. De werking van dit orgaan staat tegenwoordig nog niet vast. Bij kuikens en jonge ratten lijkt een

endocriene functie te bestaan. Misschien is er bij deze dieren een antagonisme tussen epifyse en hypofyse. Dat het syndroom van Pelizzi een gevolg zou zijn van het uitvallen van de functie van het conarium kon niet worden bewezen.

Vele zijn de goede gedachten in de *Traité de l'homme*. DESCARTES trachtte de problemen van de fysiologie op te lossen met de methoden uit de wiskunde en de fysica. De navolging van deze werkwijze heeft de ontwikkeling van de geneeskunde belangrijk bevorderd. Het is een grote verdienste van deze Franse edelman geweest, de artsen in dit natuurwetenschappelijk denken te zijn voorgegaan.

Literatuur:

- ALQUIÉ, F. (1956) *Descartes, l'homme et l'oeuvre*. Parijs.
 BAILLET, A. (1691 en 1946) *La vie de M. Descartes*. Parijs.
 DESCARTES, R. (1682) *De verhandeling van den mensch en de makinghe van de vrugt in 's moeders lichaam*. C. Clerzelier, Middelburg; (1896) *Oeuvres*. Adam et Tannery, Parijs; (1952) *Oeuvres et lettres*. Bridon, Parijs.
 DIJKSTERHUIS, E. J. e.a. (1950) *Descartes et le Cartésianisme hollandais*. Parijs, Amsterdam.
 KOELMAN, J. (1692) *Het vergift van de Cartesiaanse philosophie grondig ontdekt*. Amsterdam.
 LINDEBOOM, G. A. (1957) *Ned. T. Geneesk.* 101, 2209.
 MARTIN, R. C. G. (1924) Proefschrift Parijs.
 SACY, S. S. DE (1956) *Descartes par lui-même*.
 SERRURIER, C. (1930) *Descartes' leer en leven*. 's-Gravenhage.

Mei 1958

BESPREKINGEN

W. F. VELDHUYZEN, *Honderd en vijftig jaar pokken-preventie*. De geschiedenis van het Amsterdamsch Genootschap ter bevordering der koepokinering voor minvermogenenden, 1803-1953. Uitgegeven in opdracht van dit Genootschap. 85 bl., 13 bl. reproducties van originele brieven. Scheltema en Holkema N.V., Amsterdam z.j.

De geschiedenis van het Amsterdamsch Genootschap ter bevordering der Koepokinering voor minvermogenenden, 1803-1953, kondigt zich in de titel aan als een voor de jubilaris bestemde hulde. De uitgave geschiedde in opdracht van zijn bestuur en draagt, dank zij formaat, letter en papier, een plechtig-feestelijk stempel. Tijdens de voorbereiding werd het jubileumboek tot necrologie. In 1956 nam het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid de werkzaamheden van het genootschap over.

Pionier was de instelling niet; Rotterdam ging vooraan. Maar op voortreffelijke wijze heeft het Amsterdamse genootschap zijn taak vervuld en met zijn produktie de belangen van de Nederlandse volksgezondheid gediend.

VELDHUYZENS geschrift is rijk van inhoud en boeiend gesteld. Met groot talent schetste de schrijver de ontwikkeling van het genootschap te gaen de in de loop van anderhalve eeuw zich wijzigende maatschappelijke achtergrond. En door zijn aandacht voor de mannen die de taak der instelling volvoerden, gaf hij tevens een belangwekkende bijdrage tot de geschiedenis van de Amsterdamse geneeskundige professie.

De uitgave is noodlottig vertraagd. Dr. VELDHUYZEN overleed in 1954, toen zijn manuscript bijna was voltooid. Dr. TH. H. SCHLICHTING, die de afwerking bezorgde en een voorwoord schreef, ging in 1957 van ons heen.

J. J. VAN LOGHEM Sr.

BLADVULLING

AUTOPSIE-PREPARAAT VAN NAPOLEON I

RENÉ LERICHE, Frans chirurg, die zijn vaderland bij vele plechtige gelegenheden in het buitenland vertegenwoordigde, was in 1927 de gast van het Royal College of Surgeons te Londen, waarvan Sir BERKELEY MOYNIHAN voorzitter was.

Na afloop van een feestelijke maaltijd, waarbij ook de Eerste Minister aanwezig was, werd het gezelschap rondgeleid in het Museum. Tijdens deze rondgang naderde Sir MOYNIHAN zijn Franse collega en leidde hem met grote omzichtigheid naar een in de muur verborgen kast, die hij met een sleutel ontsloot; hij toonde LERICHE een fles zonder etiket waarin op een glasplaat een stuk darm was gespannen. Sir MOYNIHAN liet zijn gast raden. „Evidemment du grêle — avec probablement une perforation dysentérique”. Ja, bevestigde MOYNIHAN — en wel van NAPOLEON. Verwondering van de kant van LERICHE; de Keizer was dus niet aan maagkanker gestorven.

Het autopsie-preparaat werd in 1827 door de Engelse Regering toevertrouwd aan het Royal College, en wel voor een tijdsbestek van 100 jaar met de uitdrukkelijke bepaling, dat het aan niemand mocht worden getoond; de sleutel bleef in het bezit van de voorzitter. Honderd jaren waren voorbijgegaan en LERICHE was de eerste die het preparaat mocht bezien.

La petite histoire, waarvan LERICHE ons verhaalt in zijn *Souvenirs*, houdt bij ons levendig het onjuiste inzicht in de kwaal van NAPOLEON I, maar wekt opnieuw onze belangstelling voor het tragische lot van de zieke gevangene op St. Helena.

Eindhoven, september 1958

A. D. J. M. VERBEEK